

התעמלות הגוף וענייני גבורה

במלחמת החיים של איש ציבור אי אפשר לדעת מראש איזו אמירה תעורר ויכוח ציבורי, זעם והתנגדות. כך אירע לרבינו הראי"ה, כאשר כתב פסקה בשבח פעילות ההתעמלות, ועורר נגדו "מלחמת עולם" מצד מתנגדיו וצורריו.

נביא כאן את הפסקה במלואה¹:

"ההתעמלות, שצעירי ישראל עוסקים בה בארץ ישראל לחזק את גופם בשביל להיות בני אמיצי כח לאומה, היא משכללת את הכח הרוחני של הצדיקים העליונים, העוסקים ביחודים של שמות הקדושים, להרבות הבלטת האור האלוהי בעולם, ואין גילוי אור אחד עומד בלא חברו כלל. 'ויעש דוד שם'², 'ודוד עושה משפט וצדקה לכל עמו'³, 'ויואב בן צרויה על הצבא'⁴. 'ולא נענש אבנר אלא מפני שעשה דמן של נערים שחוק'⁵. אבל שיצחקו הנערים לחזק כחם ורוחם בשביל גבורת האומה בכללה, עבודת הקודש הזאת מעלה את השכינה מעלה מעלה, כעלייתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהלים. אלא שע"י הכונות העליונות עולה הנשמה הפרטית, וע"י המעשים המאמצים את גוף היחידים לשם הכלל, עולה הרוחניות החיצונית, ושניהם כאחד משכללים את סדרי הקדושות כולם". עכ"ל הראי"ה.

ד"ר יהושע בארי, בספרו "אוהב ישראל בקדושה"⁶, אסף חומר היסטורי על העלילות שהעלילו אז על הרב, כאילו הוא התיר חילול שבת במשחקי הכדורגל בשבת. כמוכן שלא היה בזה שום נקודת אמת, אך שנאת הקנאים בעלי המידות המושחתות לא ידעה גבול. הראי"ה עצמו כתב פעמים רבות נגד משחקי הכדורגל בשבת⁷. מקצת הרבנים לימדו זכות

1. שמונה קבצים, א, תשטז. הובא שוב באורות עמ' פ, בתוספת שורה שהוסיף הרצי"ה ממה שכתב הראי"ה במקום אחר על נושא זה, כנראה מתוך שמונה קבצים, ו, רצ.

2. שמו"ב ח, יג.

3. שם טו.

4. שם טז.

5. ירושלמי פאה פ"א, ה"א.

6. ח"ג, עמ' 107-119.

7. עיין אוצרות הראי"ה, מהד' תשס"ב, ח"א, עמ' 442, 460, 484-485, 499.

על הראי"ה, ביניהם הרב יוסף משאש (מורוקו, מחבר ספר "מים חיים". דבריו נדפסו בספר "אוצר המכתבים"⁸, ושוב בחוברת "לכבודה של תורה", שנת תשמ"ח, בהוצאת הרב משה אלחרר, רב הישוב שלומי שבגליל), הרב חיים הירשנזאהן (מחבר "מלכי בקודש") ועוד. רבנים נוספים פנו להראי"ה לקבל ממנו הסברים, וכך מצויים בידינו תגובות שונות של הרב.

הבעיה המרכזית בפסקה הנ"ל היא שהרב משווה בין פעולות ההתעמלות לשירות והתשבחות של דוד המלך. יתרה מזאת, הרב סבור כי "עבודת הקודש הזאת מעלה את השכינה מעלה מעלה, כעלייתה ע"י שירות ותשבחות שאמר דוד מלך ישראל בספר תהלים" – כלומר: יש בה קדושה לתקן את השכינה! צריך לזכור שבדורו של הרב, אחת המלחמות העקריות של החרדים לדבר ה' היתה נגד משחקי הכדורגל בשבתות (הכולל את חילולי השבת של הצופים, שהגיעו לשם כך ממרחקים). היתה זאת נועזות גדולה מצד הרב להמליץ זכות על משחקי הספורט. נרכז כאן תחילה את דברי הרב עצמו, ואח"כ נערוך את דברי המליצים לסנגר על דברי הרב.

[א] להלן העתק מהנאמר ב"שבחי הראי"ה" (נכתב ע"י פרופ' חיים ליפשיץ)⁹:

"פעם אחת נודמן לו לרב לראות ממה שפרסמו מחוגי הקנאים על דבריו בעניין ההתעמלות, ובכה¹⁰. היו אז במחיצתו של הרב רק שלשה בחורים מבני ישיבתו, והסביר להם הרב מה היתה כוונתו בדבריו על ההתעמלות: "קדושה זקוקה גם לגבורה, אף לגבורה גופנית. שמשון הגיבור היה גיבור בגופו, והיתה שכינה מקשקשת לפניו כזוג¹¹. דוד המלך היה גיבור ממש, גיבור בגופו, והיה כולו קדושה". [ואחרי המשך הדברים הוסיף:] "יש ערך גם לניצוץ של קדושה. אם יש אפילו רק ניצוץ קטן של קדושה, אף בתוך תוכה של הטומאה, הרי כשהניצוץ הזה מתגלה, כלה הטומאה בהכרח ועוברת מן העולם. משום כך אין הסטרא אחרא מניחה לגלות את הניצוץ של קדושה. ההתעמלות יש בה ניצוץ של קדושה. אך יש ונלווים אליה ע"י צעירינו היום דברים של טומאה. על כן יש לגלות את ניצוץ הקדושה שבהתעמלות, ואז תכלה ותעבור מן העולם כל הטומאה הנלווית אליה. כי קדושה וטומאה הן תרתי דסתרי, ואינם יכולים לדור בכפיפה אחת".

8. ירושלים תשכ"ט, ח"ב, עמ' מב.

9. עמ' קסג.

10. לפי מסמכים שהביא ד"ר בארי, הקנאים האשימו את הראי"ה בעידוד לחילול שבת ע"י משחקי כדורגל.

11. סוטה ט ע"ב.

[ב] עוד מתואר ב"שבחי הראי"ה שהאדמו"ר מסוקולוב, האדמו"ר מגור (ר' אברהם מרדכי) וגיסו ר' חנוך צבי בנדין ביקרו אצל הראי"ה ושאלו אותו על דבריו בעניין ההתעמלות. הראה להם הרב מקור בדברי הרמב"ם ב"מורה נבוכים"¹², כדלהלן: "כי יש שם דברים רבים הם הכרחיים או תועלתם גדולה אצל אחדים, ואצל אחרים אין להם צורך כלל, כהתעמלות הגוף לכל שינויי מיניהם, שהם הכרחיים להתמדת הבריאות, כפי שראוי אצל מי שיודע מלאכת הרפואה... כגון המשחק בכדור, וההאבקות ועימול הידיים ועצירת הנשימה... יהיו אצל אנשים סכלים 'מעשה שחוק', ואצל החכמים אינם שחוק!" עכ"ל. על כך השיבו האדמו"רים הנ"ל: "גם מורה נבוכים אין אנו לומדים".

למדים אנו מכאן, שלא רק על הרב קוק בלבד היתה תלונתם של החרדים, כי אם גם על כבוד הרמב"ם זצוק"ל!

[ג] בשנת תרפ"א ענה הראי"ה על שאלה זו לראב"ד העיר טבריא מוהר"י זריהן. הדברים נדפסו ב"אגרות ראי"ה"¹³. וכך מבאר הרב:

"על עניין ה"גבורה" שב[ספר] אורות, הדברים מבוארים שכלפי קדושתה של כנסת ישראל הכל הוא קדוש ונשגב לאין חקר. ושמשון שנשתבח בגבורת גופו, הוא קדוש ה' ודן את ישראל כאביהם שבשמים, ונקרא על שמו של הקב"ה¹⁴. ומתוך הצורך הגדול של התגברות הקדושה בעולם באחרית הימים ע"י כנסת ישראל, מוכרחת גם הגבורה הגופנית להתעורר ברב כח. ועל עובדי ה' באמת החובה מוטלת לזכך את היסוד הפנימי של הגבורה, בגבורה קדושה ברוחניות. וכפיר אריות ששסע שמשון הוא מכוון נגד הארי שהכה בניהו בן יהוידע האיש החי... וכשם שהעבודה הפנימית של קדושי עליון שבדורות כולם, היא נמשכת מהשפעת קדושתו של בניהו, כן כל העבודה של התגברות הגבורה הגופנית בכללות כנסת ישראל היא נמשכת מקדושת נזיר אלוקים שמשון הגיבור. וכשם ששרשי הנשמות הללו הם אחוזים זה בזה, כן כל פרטי הענפים ג"כ אחוזים הם זה בזה".

[ד] ההסבר הנ"ל הוא לפי סודם של דברים; הראי"ה הסביר את עמדתו גם לפי פשוטם של דברים. להלן העתק חלקי ממה שכתב בשנת תרפ"ח לגאון הרב יוסף משאש (מורוקו) על

12. ח"ג, פכ"ה.

13. ח"ד, עמ' פח-פט. צילום של המכתב המקורי, באותיות ספרדיות יפות, הובא בכתב העת "פרי הארץ", שנת תשמ"ב, כרך ד, עמ' 84-85.

14. עיין סוטה י ע"א.

שאלתו בעניין ההתעמלות. הדברים הובאו במלואם ב"לכבודה של תורה"¹⁵ וב"אוצרות הראי"ה"¹⁶. נביא כאן את הנוגע לענייננו:

"ואנכי מעת בואי לארצנו הקדושה זאת היא מגמתי כפי כחי, לקרב גם את הרחוקים ולדבר על לבם שיתקרבו לתורה ומצוות, ואפילו אלו הצעירים שרוצים להתפתח בכריות גופא, כדי שיהי כוחם חזק להגן על אומתנו הקדושה בעת זעם חס ושלום, בעת אשר צרים ואויבים קמים עלינו. דרכי להגיד להם שיכולים לכוין מעשיהם לשם שמים, להוסיף אומץ וגבורה בכנסת ישראל כדי שקדושת הש"י ואור שכינתו הקדושה תהיה מופיעה בגבורה בעולם. ואז שכרם רב וחלקם יהי' חלק צדיקים קדושי עליון, כמו שהיו אבותינו הגיבורים, חיילותיו של בית דוד, ובזה חיזקו את אור הקדושה. ודברים אלו ראויים כל חכמי ישראל צדיקי הדור להגיד לדורנו, ויקרבו הרבה לבבות לאבינו שבשמים. ואיזה חסרון יש בזה? וכי עד כאן לא למדנו כי 'בכל דרכיך דעהו' הוא היסוד 'שכל גופי תורה תלויים בו'¹⁷? ואם אפשר להכניס רוח קדושה גם באלה שהם מתגדרים בגבורה גופנית, הלא נוציא יקר מזולל¹⁸. ובזה כחם של צדיקים מתעלה, וגבורת הקודש מתרוממת בתפארת עוזה. והלא כל הדברים נאמרים רק בתנאי ובקשר של שמירת תורתנו הקדושה ושל תגבורת קדושת האמונה, והדבקות בתורה ובמצוות באהבת הש"י ויראתו. ואיך בודים דברי דופי על דברי קודש, שהם הם עיקרי תורתנו הקדושה?"

[ה] נשים לב שדברי הרב בשבח ההתעמלות נלקחו מתוך הקובץ הראשון של "שמונה קבצים", כלומר: אלו דברים שכתב הרב לפני שנת תרע"ד (1914). כמו כן, הפסקה שם היא פסקה תשטז מתוך תתקג פסקות, כלומר: באומדן משוער ניתן להעריך שהיא נכתבה בשנת תרע"ג. בעת ההיא היה מצב הספורט בארץ חובבני, ולא משך קהל רב של צופים. ואכן, כעבור שנים (בשנת תרפ"ז) מחה הרב במכתבו לקונגרס הציוני: "סידורי הספורט, אשר הנוער שלנו מחזיק בהם בחיבה מופרזת, והדברים מגיעים עד כדי חילולי קודש פומביים ע"י משחקי כדור הרגל בשבתות וימים טובים בהמון רב, בארח כזה שכל הסביבה היהודית מרגישה בזה תהומי עלבון אין קץ"¹⁹. מכאן שאין להקיש מהמצב בתקופה מאוחרת יותר לנאמר בתקופה קדומה, שאז לא עשוי היה לצאת מדברי הרב הנזק שהאשימו אותו בו.

15. עמ' 109.

16. מהד' תשס"ב, ח"א, עמ' 473-474.

17. ברכות סג ע"א.

18. עפ"י ירמיה טו, יט.

19. חזון הגאולה. עמ' רמב.

[ו] עוד נוסף, שאלו שביקרו את דברי הרב לא דייקו בהם כראוי. כאשר הרב כתב שהתעמלות "מעלה את השכינה... 'כעלייתה' ע"י שירות ותשבחות" – לא התכוון הרב לומר ששני הדברים הללו הם בדרגה שווה. כ' הדמיון באה להודיע כי כמו שהשירות והתשבחות מעלות את השכינה, כך גם ההתעמלות מעלה את שכינה; אבל כל אחת מהדרכים עושה זאת באופן שונה ובאיכות שונה. כך גם מפורש בדבריו שם, שהשירות ותשבחות מעלים את הנשמה הפנימית, ואילו הפעילות המעשית מעלה את הרוחניות החיצונית.

[ז] גם הרי"מ חרל"פ נזקק לבירור נושא זה. ודבריו נמצאים במאמר "טובים מאורות"²⁰, והם מבוססים על מאמר חז"ל: "אין השכינה שורה אלא על חכם גיבור עשיר ובעל קומה"²¹. פיתוח גבורת הגוף היא שלב בהתכוננותו להשראת שכינה בישראל.

[ח] הרב צבי קפלן, בנו של הגאון המפורסם הרב א. א. קפלן (מחבר "בעקבות היראה"), הרחיב בעניין בחוברת "בשיפולי גלימתו"²². אלו עיקרי דבריו:

"יותר מדי נזדהו בתקופה האחרונה בתודעתם של בני אדם: דתיות עם חולשה. בדרגה נמוכה מזהים את הדתיות עם חולשת הגוף... ורבים גם המטיפים לדתיות המבססים אותה על חולשת האדם, הבאים להראות לאדם מה דל הוא, מה אפס ואין הוא, ומה טועה ומשלה הוא את עצמו בשוא כשהוא נסמך על כחו ובטוח בגבורתו".

ואכן, דברי הראי"ה קשורים לעקרון בסיסי שהקדושה בא"י היא בחיבור הקודש אל הטבע²³.

[ט] הגאון הנודע הרב חיים הירשנזאהן (רבה של הובוקן בארה"ב, מחבר ספר "מלכי בקודש") לימד סנגוריה על הרב (בספר "חידושי הרח"ה"²⁴). בין יתר דבריו הוא כותב:

"אין כלל שאלה שלחזק בחורי ישראל שיהיו יכולים לעמוד על נפשם נגד רודפיהם, וה' יהי בעזרם, שהיא מצוה יותר גדולה מן אמירה בעלמא, אפילו אמירת תהלים, אם יהא בלי לימוד והתעניינות בתוכן שלו".

20. נדפס ב"מעייני הישועה", מהר' תשל"ז.

21. שבת צב ע"א.

22. הוצ' מכון פרי הארץ, תשד"ם, עמ' 17-23.

23. ראה אורות, עמ' עז.

24. חלק חילופי מכתבים, סי' כג.

ואף שיש להקשות על מקצת מדבריו שם, הרי שהוא עצמו מתנצל שאין נוסח דברי הרב מונחים לפניו. ובכל אופן אמר נימוק נכון.

[י] הגדיל לעשות ד"ר יהושע בארי, שכאמור הקדיש פרק שלם בספרו "אוהב ישראל בקדושה"²⁵ לנושא זה. המחבר עמל שנים רבות בהתמסרות גדולה ובעיון גדול בכתבי הראי"ה, ודקדק בכל מילה ומילה מבחינה ספרותית. הוא ראוי לכבוד ולתהילה על מפעלו שערך בעמל גדול, בטרם עידן המחשב האלקטרוני. הנ"ל היה חוקר היסטורי דגול בתקופה הראשונה של הרב (לפני שנת תרפ"ו). הוא מוכיח כי מילת "התעמלות" היתה צופן בשביל אימונים גופנים שעשו הבחורים כדי להתכונן לשמור על חיי ישראל מפני הפורעים הערבים. רבות הן ההוכחות לכך, ונביא כאן שתיים מהן: בספרו של יצחק טבנקין "דברים"²⁶ נכתב כי "ה'התעמלות' הוא שם סתר ל'הגנה'". גם הסופר אורי ברנר, בספרו "הקיבוץ המאוחד בהגנה 1923-1939"²⁷, מביא את תקנות ההסתדרות: "התעמלות – שם הסוואה לפעילות הגנתית בלתי ליגלית שהיה מקובל אז".

בזה מאירים דברי הראי"ה במה שכתב: "להיות בנים אמיצי כח לאומה" – כלומר: להגן על חיי ישראל. לכן דייק הראי"ה בהביאו את מאמר חז"ל²⁸ אודות יואב שהגן על עמו. שם אמרו חז"ל: "אלמלא דוד לא עשה יואב מלחמה. ואלמלא יואב לא עסק דוד בתורה". הרי הוא ממש אותו הרעיון שהראי"ה כתב! נימוק זה כמעט מפורש בסוף דברי הרב שהבאנו לעיל: "על ידי המעשים המאמצים את גוף היחידים לשם הכלל!", למטרת הושעת לכלל. כדברים האלה פירש הרב באגרתו להרב יוסף משאש (הובאה לעיל).

אמנם נכון שבעת כותבו את הפסקה הזו, לא ביאר הרב את דבריו במפורש, אבל הרי אז היתה ארץ ישראל נתונה תחת שלטון התורכים, ולא היה אפשר לכתוב את הדברים באופן מפורש מפני חמת המציק. אולם היהודים החכמים שבדורו הבינו יפה את כוונתו.

הרב ברוך רקובר מספר כי "פעם שאלו את הרב, מדוע יש תמיד המתנכלים אליו. ענה ואמר: 'כשיש אור, נטפלים אליו בדרך כלל זכוכים'²⁹."

25. ח"ג, עמ' 124-130.

26. ח"א, עמ' 489.

27. עמ' 9.

28. סנהדרין מט ע"א.

29. שבחי הראי"ה, עמ' קסד. עיין שם עמ' רנא.

בגמרא מובא³⁰, שהאוכל לחם כשיעור צריך ליטול את ידיו, אבל המאכיל לחם לתוך פיו של חבירו – אין המאכיל חייב ליטול ידיו. ומעשה בשמואל האמורא, שבהיותו ילד האכיל את בנו של המלמד ב"חדר", והמלמד היכה אותו. אביו של שמואל, שבירר את העניין, אמר: "לא די שהמלמד אינו יודע ללמוד תורה, אלא הוא גם מרכיץ מכות?!" כך יש לומר גם בענייננו: לא די שהמבקרים ביקורת אינם מבינים בתורה, או בסתרי תורה, אלא הם גם עוקצים, זועפים וזועמים?

הראי"ה קוק לימינו הראשל"צ יעקב מאיר ולידו הרב אהרונסון,
רבה של תל אביב